

*Тетяна Задко,
старший викладач кафедри східних мов,
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Національної академії Служби безпеки України
<https://orcid.org/0000-0003-2114-2991>
м. Київ, Україна*

Форми репрезентації концепту «смерть» в арабських медійних текстах

Forms of representation of the concept of 'death' in Arabic media texts

***Анотація.** Сучасні наукові лінгвістичні дослідження дедалі більше набувають антропоцентричного спрямування. Прослідковується зацікавлення до питання поєднання мови та ментальності конкретного народу. З огляду на це, дедалі більше набувають поширення лінгвістичні дослідження концептів, адже їх розглядають як багатовимірну одиницю мисленнєвої діяльності, що поєднує в собі мову, свідомість та культуру. У статті досліджуються форми вираження концепту «смерть» в арабських медійних текстах. Тема обумовлена тим, що інформаційні повідомлення та статті, що стосуються смерті, стали невід'ємною частиною нашого інформаційного простору. Таким чином дана наукова розвідка є актуальною та перспективною з точки зору лінгвістики та перекладознавства. Мета дослідження полягає у вивченні засобів мовної реалізації концепту «смерть» в арабських медійних текстах, а методологія включає методи суцільної вибірки, дефініційний та компонентний аналіз, етимологічний та контекстуальний аналіз. Матеріальною базою дослідження слугували статті арабською мовою з таких джерел, як Deutsche Welle, Alhurra, Alarabiya, France24, Skynewsarabia, BBC Arabic, Aljazeera та інші за 2022–2024 роки. В роботі описано алгоритм дослідження концептів, а саме: аналіз лексичних одиниць, їх класифікація за семантичними та стилістичними ознаками, формування лексико-семантичного поля, визначення домінантних лексичних одиниць та формування ядра концепту, виділення складових периферійних компонентів. В статті визначено базові лексеми-репрезентанти, які відображають ядро концепту «смерть» в арабській лінгвокультурі, сформовано лексико-семантичне поле концепту, запропоновано класифікацію 24 вербалізаторів, що складається з 5 мікрополів, кожне з яких сформоване за семантичним принципом, та в тому чи іншому вигляді (пряме значення, стилістичне забарвлення, емоційне навантаження, переносне значення, контекстуальна вербалізація) репрезентує концепт.*

***Ключові слова:** концепт, репрезентація, смерть, медійний текст, вербалізатор, номінація концепту, класифікація.*

Summary. Contemporary linguistic studies are increasingly taking on an anthropocentric direction, showing a growing interest in the connection between language and the mentality of a particular nation. As a result, research on linguistic concepts is becoming more widespread, as they are seen as multidimensional units of cognitive activity that combine language, consciousness, and culture. This article focuses on exploring the expressions of the concept of "death" in Arabic media texts. The topic is justified by the fact that informational messages and articles related to death have become an integral part of our information space. Thus, this research is relevant and promising from the perspective of linguistics and translation studies. The study aims to investigate the linguistic means of expressing the concept of "death" in Arabic media texts, and the methodology includes methods such as purposive sampling, definitional and componential analysis, etymological and contextual analysis. The research material consisted of Arabic-language articles from sources such as Deutsche Welle, Alhurra, Alarabiya, France24, Skynewsarabia, BBC Arabic, Aljazeera, and others from 2022 to 2024. The study describes the algorithm for researching concepts: analysis of lexical units, classification based on semantic and stylistic features, formation of the lexical-semantic field, identification of dominant lexical units, and formation of the concept core, highlighting peripheral components. The article identifies basic lexemes-representatives that reflect the core of the "death" concept in Arabic linguaculture, forms the lexical-semantic field of the concept, proposes a classification of 24 verbalizers consisting of 5 micro-fields, each formed on a semantic principle, and in one way or another (literal meaning, stylistic coloring, emotional load, metaphorical meaning, contextual verbalization) represents the concept.

Key words: concept, representation, death, media text, verbalizer, concept nomination, classification.

Вступ. Мова та ментальність будь-якого народу є нерозривними концепціями. В мові репрезентується світогляд певної нації, її спосіб мислення, вона є засобом концептуалізації світу. Аналіз дискурсу певної мови загалом та окремих мовних одиниць або понять зокрема дозволяє встановити особливості цього світогляду.

Смерть є універсальним феноменом, але способи вираження, сприйняття і номінації, пов'язані зі смертю, суттєво різняться в різних культурах, відповідно і в різних мовах. Дослідження цього концепту та способів його номінації дозволяє розширити розуміння ментальності носіїв певної мови та їх загальнокультурні погляди на невіддільну частину життя – смерть.

Концепт «смерть» був об'єктом уваги в дослідженнях таких вчених філологів, як Давидова Т. В., у своїх працях вона вивчала специфічну мовну термінологію, яка використовується для вираження понять, пов'язаних зі смертю в українській мові; Федорюк Л. В. досліджувала різні аспекти сприйняття та вираження концепту «смерть» українцями через призму когнітивної лінгвістики й культурології; Джеріх О. С. вивчала різноманітність та особливості

сприйняття концептів «життя – смерть» у культурному та мовленнєвому контексті у німецькій, українській, британській лінгвокультурах. Також питання концептів у їх загальному розумінні досліджували Полюжин М. М. та Мельничук О. І. З точки зору теорії наша розвідка спирається на ці праці. Проте наукові дослідження репрезентації концептів в арабській мові відсутні, тому їх вивчення в арабомовному дискурсі, зокрема в медійних текстах, представляє перспективну сферу для лінгвістичних та перекладацьких розвідок.

Мета дослідження – проаналізувати засоби мовної реалізації концепту «смерть» в арабських медійних текстах, передбачає вирішення таких завдань: опрацювати арабські медійні тексти про загибель людей, виявити репрезентанти поняття «смерть», з'ясувати їх семантику, змоделювати структуру мовних репрезентантів концепту «смерть», запропонувати їх класифікацію.

Методологія та методи дослідження. Матеріалами дослідження слугували статті арабською мовою таких новинних ресурсів як Deutsche Welle, Alhurra, Alarabiya, France24, Skynewsarabia, BBC Arabic, Aljazeera та інші за 2022–2024 роки.

Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: метод суцільної вибірки спрямований на добір елементів, що репрезентують концепт для формування фактичного матеріалу дослідження; дефініційний та компонентний аналіз для встановлення базових значень імені концепту, етимологічний аналіз для встановлення значення кореня, від якого походить ім'я концепту, контекстуальний аналіз для виявлення мовних засобів репрезентації концепту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних наукових лінгвістичних дослідженнях, що набувають антропоцентричного спрямування концепт розглядають як багатовимірну одиницю мисленнєвої діяльності, що поєднує в собі мову, свідомість та культуру.

Об'єктом дослідження є концепт «смерть», це зумовлено тим, що сьогодні широко розповсюдженими є теми, що стосуються смерті. Повідомлення про загибель людей в результаті війни в Україні, конфліктів на Близькому Сході, нелегальної міграції, збройних сутичок, стихійних лих тощо щоденно з'являються на шпальтах газет. На жаль це стало частиною нашої буденності, а отже й частиною інформаційного простору, як українського, так і арабського.

Тексти медійного дискурсу представляють для нас певний лінгвістичний інтерес, оскільки вирізняються різноманітністю стилістичних прийомів, в них можна зустріти як суху статистику з приводу загибелі чи поранення людей, так і фразеологічні та евфемістичні словосполучення на позначення смерті, що демонструють додаткове

емоційне навантаження. Окрім того, медійні тексти відображають динамічність мови в її сучасному вигляді.

Концепт – породження мовної одиниці в певному обсязі її змісту, включно з конотацією й конкретно-чуттєвими асоціаціями. Він містить не тільки поняття про класи предметів і явищ довкілля, а й асоціативне соціокультурне уявлення про них в узагальненому вигляді. Хоча концепт виражається мовою й закріплений за окремими її одиницями, проте він не прирівнюється до них [5, с. 218].

Для дослідження концептів доцільно проводити аналіз лексичних одиниць, які відображають даний концепт, їхніх семантичних характеристик взаємозв'язків між ними. Лексичні одиниці, що репрезентують концепт, класифікують за семантичними та стилістичними ознаками. Це дозволяє виділити підгрупи та категорії слів, які відображають різні аспекти концепту. На основі аналізу лексем формують лексико-семантичне поле, яке відображає семантичне відношення між словами, що належать до одного концептуального блоку та охоплює лексичні, фразеологічні, пареміологічні та інші мовні засоби.

Далі встановлюють домінуючі лексичні одиниці, які найбільш точно виражають концепт та мають найбільший вплив на його розуміння та сприйняття – формують ядро концепту. Ядро репрезентують стилістично нейтральні, узагальнені та поширені в мові лексеми, необхідно визначити ключову лексему, що називає концепт. В арабській мові базові лексеми-репрезентанти, які визначають ядро концепту «смерть» представлені наступними синонімічними лексичними одиницями: *موت* та *وفاة*, ці лексеми позначають процес припинення життєдіяльності живого організму, та в контексті можуть вживатись з додатковими семантичними компонентами.

Окрім лексем які формують ядро лексико-семантичного поля, виділяють також складові периферійні компоненти, що знаходяться на межі основного ядра концепту. Ці компоненти не є основними або центральними для розуміння концепту, але вони можуть мати важливе значення для його повноцінного розуміння та сприйняття. Їх виокремлюють за допомогою аналізу контекстів або сполучуваності лексем, які вербалізують концепт у мові.

У нашій роботі в якості робочої лексеми для номінації концепту було обрано лексему *موت*, оскільки вона є поширеною, стилістично нейтральною та має найбільш узагальнене значення, про що яскраво свідчить стійке словосполучення *مسألة حياة أو موت* (питання життя та смерті). *موت* в арабській мові трактується як:

[8] (припинення життя кожної живої істоти)
زوال الحياة عن كل كائن حي

Лексема **موت** разом з синонімічними лексичними одиницями, **هلاك و فاة، مصرع، حاتف** а також спільнокореневими до них дієсловами **هلك، قضى، مات، توفى** формують найближче до ядра мікрополе.

Наступним етапом дослідження є систематизація мовних репрезентантів концепту «смерть», які були відібрані зі статей арабською мовою про загибель людей та їх класифікація.

1. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, вербалізатори концепту «смерть», які мають більшу або меншу стилістичну нейтральність та не мають додаткового смислового навантаження, репрезентують лексему «померти, загинути», «смерть, загибель». Сюди відносяться:

موت (смерть)

قال مدير عام منظمة الصحة العالمية إن "غزة أصبحت منطقة **موت** وأن الوضع الصحي والإنساني مستمر في التدهور."

Генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я заявив, що «Газа стала зоною **смерті**, а ситуація зі здоров'ям і гуманітарна ситуація продовжує погіршуватися».

مات (померти)

ماذا يحدث للجسد إذا **مات** شخص ما في القضاء؟

Що відбувається з тілом, якщо хтось **помре** в космосі?

Варто зауважити, що дієслово **نام** здебільшого зустрічається в заголовках статей, а в контексті репрезентується іншими вербалізаторами даного мікрополя.

وفاة (смерть, загибель)

سبب **وفاة الشقيقين** هو سوء التغذية ونقص الرعاية الطبية نتيجة الحرب المدمرة.

Причиною **смерті** двох братів стало недоїдання та відсутність медичної допомоги внаслідок руйнівної війни.

توفى (померти, загинути)

بحسب المنظمة الدولية للهجرة، فقد **توفى** أكثر من 2270 شخصًا عام 2023 في البحر الأبيض المتوسط أثناء محاولتهم الوصول إلى السواحل الأوروبية بطريقة غير نظامية.

За даними Міжнародної організації з міграції, понад 2270 людей **загинули** у 2023 році в Середземному морі, намагаючись нелегально дістатися до європейських узбережь.

Зазначимо, що **توفى** є одним з найпоширеніших вербалізаторів концепту в медійних текстах.

لقي (загинути, досл. зустріти смерть)

لقي ما لا يقل عن 71 مهاجرًا **حقتهم** وأصيب 20 آخرون بعد غرق مركب كان يقطنهم قبالة سواحل سوريا.

Щонайменше 71 мігрант **загинув**, ще 20 отримали поранення після того, як човен з ними затонув біля берегів Сирії.

مصرع (погибель, загибель) в конструкції *التي مصرع (погинути, загнути, досл. зустріти погибель)*

لتي أربعة أشخاص مصرعهم وأصيب شخص واحد على الأقل في انهيار عقار سكني من 5 طوابق صباح

У неділю вранці в результаті обвалу 5-поверхового житлового будинку **загинуло** четверо людей і щонайменше одна людина отримала поранення.

اقضى (померти, загинути)

قضى ما لا يقل عن 35 مصليا هندية وأصيب نحو 16 آخرين الخميس، بعد انهيار أرضية معبد في الهند، حسبما أفاد مسؤول بالحكومة المحلية.

Щонайменше 35 індуїстських віруючих **загинули** та ще близько 16 отримали поранення в четвер після обвалу підлоги храму в Індії, повідомив представник місцевої влади.

هلك (погинути, загинути, пропасти)

هلك عدة أشخاص في مركز المهاجرين في مدينة سيوداد خواريس المكسيكية في حريق شب في المنشأة الثلاثاء وفق ما ذكرت وسائل إعلام محلية.

Згідно з повідомленнями місцевих ЗМІ, кілька людей **загинули** в центрі для мігрантів у мексиканському місті Сьюдад-Хуарес під час пожежі, яка спалахнула у закладі у вівторок.

*موتية (смерть) в конструкції *وافت المنية (померти, загинути досл. спіткала смерть)**

توفي طفلان الأربعاء في قطاع غزة بسبب "الجفاف وسوء التغذية" لترتفع حصة الأطفال الذين وافتهم المنية إثر السبب نفسه إلى "ستة".

Двоє дітей померли в середу в Секторі Гази через "зневоднення та недоїдання", в результаті чого кількість дітей, які **загинули** від тієї ж причини, досягла "шести".

*موت (смерть) в конструкції *غيب الموت (смерть забрала)**

غيب الموت الممثل المصري طارق عبد العزيز، إثر إصابته بأزمة قلبية، الأحد، عن عمر ناهز 55 عاما.

Смерть забрала єгипетського актора Таріка Абдель Азіза, він помер від серцевого нападу в неділю у віці 55 років.

2. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, які мають яскраве стилістичне забарвлення та несуть додаткове смислове та емоційне навантаження. Сюди відносяться:

سقط ضحية (пасти жертвою, погинути)

فيضانات "غير مسبوقة" في نيوزيلندا تؤدي إلى سقوط ضحايا وإجلاء آلاف السكان.

"Безпрецедентна" повінь у Новій Зеландії призвела до **жертв** і евакуації тисяч жителів.

استشهد (полягти, віддати життя)

أكد المكتب الإعلامي الحكومي في غزة اليوم الثلاثاء أن 18 فلسطينياً **استشهدوا** خلال يوم واحد بسبب انزلال المساعدات من الطائرات بشكل خاطئ.

Представництво урядових ЗМІ в Газі підтвердило у вівторок, що 18 палестинців **віддали життя** протягом одного дня внаслідок неправильної посадки допомоги з літаків.

شبح الموت يطارد (привид смерті переслідує)

بات شبح الموت يطارد أطفال الصغار الذين يعانون سوء تغذية حاد إثر تفاقم أزمة الجوع ومنع إسرائيل دخول المساعدات إلى القطاع.

Привид смерті переслідує маленьких дітей, які страждають від серйозного недоїдання внаслідок загострення кризи голоду та недопущення Ізраїлем допомоги в Сектор Газі.

3. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, які мають стилістичне забарвлення, несуть додаткове смислове та емоційне навантаження, об'єднані семою «неприродня смерть». Сюди входять:

أودي (погубити, забрати життя)

غرق قارب للمهاجرين **يوذي بحياة** أكثر من 70 شخصاً والبحث مستمر عن مئات المفقودين قبالة سواحل اليونان.

Затоплення човна з мігрантами, **забрало життя** понад 70 людей, біля берегів Греції тривають пошуки сотень зниклих безвісти.

غتيال (підступне вбивство)

أدين 23 شخصاً في **اغتيال** الناشط اليساري الذي كان من أشد منتقدي حزب النهضة الإسلامي المحافظ الحاكم سابقاً، في سيارته أمام منزله في السادس من فبراير.

23 людини були засуджені за **вбивство** лівого активіста, який був активним критиком колишньої правлячої консервативної ісламістської партії Аннагда, у його автомобілі перед його будинком 6 лютого.

مقتل (вбивство)

وفي فبراير الماضي، أسفر زلزال هائل جنوبي البلاد عن **مقتل** 50 ألف شخص، ودمار هائل في عدة مدن.

У лютому минулого року потужний землетрус на півдні країни **забрав життя** 50 000 людей і спричинив масштабні руйнування в кількох містах.

انتحار (самогубство)

لا يزال **الانتحار** أحد الأسباب الرئيسية للوفاة حول العالم.

Самогубство залишається однією з головних причин смерті в усьому світі.

غرق (утоплення)

سجلت منظمة الهجرة الدولية أكثر من 63 ألف حالة وفاة أو فقدان لمهاجرين في أنحاء العالم منذ 2014،

أكثر من نصفهم **مضوا غرقاً**.

Міжнародна організація з міграції зафіксувала понад 63 000 смертей або зниклих безвісти мігрантів по всьому світу з 2014 року, більше половини з яких **потонули**.

4. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, що вживаються в переносному значенні, евфемізми, які репрезентують лексему «померти, загинути». Сюди входять:

فَقَدَ حَيَاةً (втратити життя)

لقد فقد أكثر من 2250 شخصا حياتهم في وسط البحر الأبيض المتوسط هذا العام.

Цього року в центральній частині Середземномор'я **втратили життя** понад 2250 людей.

وَدَعَ (прощатися)

ودع العالم عدداً من الشخصيات المهمة والبارزة في ميادين متعددة.

Світ **прощався** з низкою важливих і видатних діячів у різних сферах.

فارق الحياة (залишити життя, образн. померти)

والدة الفنان اللبناني فادي إبراهيم، الذي فارق الحياة صباح الاثنين الماضي، توفيت مساء أمس الأربعاء في

مستشفى ببيروت، من دون أن تعلم أنه سيقاها بيومين إلى العالم الآخر.

Мати ліванського художника Фаді Ібрагіма, який **помер** минулого понеділка вранці, померла вчора ввечері, в середу, в лікарні в Бейруті, не підозрюючи, що він випередив її на два дні в подорожі на той світ.

رحل (вирушити, йти)

في الثاني من يناير رحلت نجوى قاسم (52 عاماً)، وهي واحدة من أبرز المذيعات في العالم العربي.

2 січня **пішла з життя** Наджва Касем (52 роки), одна з найвидатніших телеведучих в Арабському світі.

رحل عن العالم (піти з цього світу, піти з життя)

عن 96 عاما رحلت ملكة بريطانيا إليزابيث الثانية عن عالمنا في قلعة بالمورال باسكتلندا في 8

سبتمبر/أيلول.

8 вересня у замку Балморал у Шотландії у віці 96 років **пішла з життя** королева Великобританії Єлизавета II.

5. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, які не позначають концепт ні в прямому, ні в переносному значенні, проте в контексті вербалізують концепт. Наприклад:

انضم (приєднатися)

بعد مضي ساعة واحدة فقط على دفن الطفل سهيل البالغ من العمر 10 سنوات في قطاع غزة انضم إليه

شقيقه الأصغر محمد (8 سنوات).

Лише через годину після того, як 10-річного Сугейла поховали в Секторі Гази, до нього **приєднався** його молодший брат Мухаммад (8 років).

Висновки з дослідження. Номінація смерті в арабських медіатекстах знайшла своє відтворення у притаманній арабській мові синонімічності та великій кількості різноманітних лексичних засобів на позначення одного явища. В арабській мові базові лексеми-репрезентанти, які визначають ядро концепту «смерть» представлені лексичними одиницями *موت* موت , *موت* وفاة , ці лексеми позначають процес припинення життєдіяльності живого організму, та в контексті можуть вживатись з додатковими семантичними компонентами. В результаті аналізу медійних текстів ми сформували лексико-семантичне поле концепту, що складається з 5 мікрополів, кожне з яких сформоване за семантичним принципом, та в тому чи іншому вигляді (пряме значення, стилістичне забарвлення, емоційне навантаження, переносне значення, контекстуальна вербалізація) репрезентує концепт. Найближче до ядра мікрополе формують синонімічні лексичні одиниці *موت* وفاة , *موت* هلاك , *موت* قضاء ، *موت* مصرع ، *موت* حتف ، а також спільнокореневі до них дієслова *موت* توفى ، مات ، قضى ، هلك .

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидова Т. В. Поняттєві складники концепту DEATH в англійській мові. *Слобожанський науковий вісник*. Серія Філологія. 2023. № 2. С. 17–20.
2. Джеріх О. С. Вербалізація концепту «Смерть» у німецькій лінгвокультурі. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур та методи викладання іноземних мов». 2019. С. 17–20.
3. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній кінгвістиці та лінгвокультурології: Поняття та структура. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2018. Випуск 35–36. С. 61–69.
4. Заньковська Г. Д. Методи дослідження концептів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2015. Т. 2, № 19. С. 102–104.
5. Положин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Мовознавство. 2015. № 4. С. 214–224.
6. Федорюк Л. В. Вербалізація образного складника концепту 'смерть' в українській когнітивно-мовній картині світу. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, vol. VI: 2018, pp. 13–20.
7. Федорюк Л. В. Концепт смерть в українській когнітивно-мовній картині світу : структура, статика і динаміка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2018. 22 с.
8. موت. *Almaany.com*. URL: <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/موت/> (дата звернення: 28.03.2024).